

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

TARPTAUTINIŲ ŽODŽIŲ SEMANTIKOS POKYČIAI ADMINISTRACINĖJE KALBOJE

ESMINIAI ŽODŽIAI: tarptautinis žodis, semantika, žodžio daugiareikšmiškumas, administracinė kalba.

Leksika yra nuolat kintantis kalbos lygmuo: vieni žodžiai atsiranda, kiti išnyksta, treči įgyja naujų reikšmių. Daug leksikos naujovių yra susijusios su kalbų santykiais, o šiuo metu dėl globalizacijos lietuvių kalboje suaktyvėjo kitų kalbų, ypač į tarptautinės kalbos statusą vis labiau pretenduojančios anglų kalbos, leksikos poveikis. Kitų kalbų žodžiai, vartojami lietuvių kalboje, paprastai vadinami *skoliniais*¹. Kai norima pabrėžti naujojo skolinio tinkamumą bendrinei kalbai, neretai vartojamas terminas *tarptautinis žodis*. *Lietuvių kalbos enciklopedijoje* (2008) tarptautiniai žodžiai apibūdinami kaip bendrinei kalbai priimtini skoliniai, kurių svetimą kilmę aiškiai patvirtina bent dalis svarbiausiųjų tarptautinio bendravimo (arba ir klasikinių) kalbų ir kurie neturi neabejotinų skolinimo iš kurios nors gretimos kalbos pėdsakų².

Viena iš aktualių problemų, susijusių su tarptautinių žodžių funkcionavimu, yra jų daugiareikšmiškumas, nes kalbos paprastai skolinasi ne visas, o vieną kurią ar kelias daugiareikšmio žodžio reikšmes. Tiriant žodžių skolinimosi procesus, atkreipiamas dėmesys į daugiareikšmių žodžių semantinių laukų skirtingose kalbose skirtumus (Pažūsis 2014).

Reikšmės, kuriomis tarptautiniai žodžiai vartojami bendrinėje lietuvių kalboje, apibrėžiamos tarptautinių žodžių, terminų žodynuose; skoliniai, galutinai įsitvirtinę bendrinėje lietuvių kalboje, patenka ir į bendruosius lietuvių kalbos žodynus. Tarptautinių žodžių daugiareikšmiškumo problemos lietuvių kalbininkų daugiausia tirtos normiškumo atžvilgiu (plačiau žr. Vladarskienė 2014); tarptautinių žodžių semantikos skirtumus skirtingose kalbose nagrinėja ir gretinamosios semantikos, o ypač vertimo teorijos tyrėjai (Pažūsis 2014).

Tyrimui pasirinkta viena iš tarptautinių žodžių vartojimo sričių – administracinė kalba. Joje iš tarptautinių dokumentų įvairiose kalbose plinta tarptautiniai žodžiai ir jų naujos reikšmės.

¹ Pagal amžių skoliniai paprastai lietuvių kalbotyroje skirstomi į senuosius ir naujuosius skolinius (Jakaitienė 2010: 233).

² Šiame straipsnyje nesiimama svarstyti šių kriterijų taikymo ypatumų ir patikimumo.

Lietuvių administracinėje kalboje šis procesas ypač suaktyvėjo Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, kai europiniai ir lietuviški dokumentai turi būti suderinti.

Straipsnio tikslas – palyginus skirtingais metais išleistų tarptautinių žodžių žodynų duomenis ir realiąją tarptautinių žodžių vartoseną įvairiuose dokumentuose išsiaiškinti tarptautinių žodžių semantikos pokyčių ypatumus, būdingus administracinei kalbai.

Duomenys straipsniui rinkti iš skirtingais metais išleistų tarptautinių žodžių žodynų (TTŽ 1985, 2001, 2013), taip pat iš skirtingose internetinėse duomenų sancaupuose paskelbtų administracinių tekstų, kad geriau būtų atspindėta dabartinė vartoseną: daugiausia remtasi pastaraisiais metais Teisės aktų registre (TAR) ir Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešųjų dokumentų bazėje „EUR-lex“ skelbtų dokumentų kalba, lyginimui ir pokyčiams išsiaiškinti imti duomenys iš Lietuvos Respublikos terminų banko (TB) ir Europos Sąjungos terminologijos duomenų bazės IATE. Straipsnyje siekiant išsiaiškinti bendrąją pokyčių kryptį atlikta statistinė lyginamoji tarptautinių žodžių, vartojamų administracinėje kalboje, pateiktų pasirinktuose tirti žodynuose, analizė, o norint nustatyti būdinguosius pokyčių ypatumus atlikta tarptautinių žodžių, vartojamų administracinėje kalboje, semantinė komponentinė ir lyginamoji analizė; nagrinėti pasirinkti patys ryškiausi vartosenos atvejai.

ŽODŽIŲ DAUGIAREIKŠMIŠKUMAS

Kad būtų galima geriau suvokti tarptautinių žodžių semantikos pokyčius, pirmiausia trumpai aptarsime daugiareikšmių žodžių semantinę struktūrą. Aloyzo Gudavičiaus (2013) nuomone, daugiareikšmiai žodžiai nominuoja kelis denotatus, susijusius įvairiais ryšiais, todėl žodžio semantinę struktūrą galima įsivaizduoti kaip atspindį ryšių, egzistuojančių tarp nominuojamų denotatų.

Daugiareikšmio žodžio reikšmėms būdinga tam tikra hierarchija. Lietuvių kalbotyroje paprastai skiriamos pagrindinė ir šalutinės reikšmės, mažiausiai nuo konteksto priklausanti reikšmė yra pagrindinė, o šalutinės dar skirstomos į tiesiogines ir perkeltines. Šalutinės reikšmės gali būti suprastos tik pavartojus žodį tam tikrame kontekste. Šalutinė reikšmė, susidariusi todėl, kad reikia pavadinti naujai atsiradusį dalyką, kažkuo panašų į žodžiu jau pavadintą dalyką, vadinama tiesiogine reikšme (Jakaitienė 2010: 88–92). A. Gudavičius (2013: 73) teigia, kad „[D]augiareikšmiuose žodžiuose atsispindi metaforiška mąstymo strategija. Apie vienus dalykus mąstome kaip apie kitus ir taip mąstydami pastaruosius pavadiname pirmųjų vardais. Taip randasi metaforinių pasakymų, kuriuose žodžiams priskiriamos vadinamosios perkeltinės arba metaforinės reikšmės“.

Priimdama tarptautinį žodį, kalba jo semantinį lauką dažniausiai modifikuoja. Paprastai tarptautinis žodis įvairiose kalbose pirmiausia plinta viena reikšme, kitos reikšmės gali būti skolinamos vėliau. Ypatingesni atvejai, kai skolinamos šalutinės reikšmės, o pagrindinė – ne, todėl kartais naujų reikšmių įsitvirtinimas gali būti probleminis. Kitas dalykas, kad ir tas pats tarptautinis žodis įvairiose kalbose gali būti įgijęs kitokių reikšmių, ši nuostata remiama kognityvinės lingvistikos požiūriu, kad tautos (kalbos) skirtingai suvokia tuos pačius dalykus (konceptus).

Nemažai tarptautinių žodžių yra kilę iš senosios klasikinės graikų, lotynų, hebrajų kalbų. Lionginas Pažūsis (2014: 22) apie tarptautiniais laikomų žodžių vertimą iš anglų kalbos į lietuvių kalbą taip rašo: „[K]adangi daugelis tokių (dažniausiai iš klasikinių kalbų) skolintų žodžių anglų kalboje buvo vartojami daug ilgiau ir aktyviau negu lietuvių kalboje, jų semantika anglų kalboje paprastai yra turtingesnė negu lietuvių kalboje“. Tai įrodyta ir tyrimais (plg. Stankevičienė 2002). Vertėjams skirtingų kalbų tarptautinių žodžių semantikos skirtumai gerai žinomi, tokie žodžiai vadinami netikraisiais vertėjo draugais, plg: pranc. *faux amis du traducteur*, vok. *falsche Freunde*, rus. *ложные друзья переводчика*, angl. *deceptive cognates, false friends, false cognates*³.

Skolintas daugiareikšmis žodis, kalboje įsigalėjęs viena reikšme, sudaro galimybes įsitvirtinti ir kitoms reikšmėms, kuriomis jis vartojamas kitose Europos kalbose.

ŽODŽIŲ SEMANTIKOS SKIRTUMAI TARPTAUTINIŲ ŽODYNŲ ŽODYNUOSE

Pripažįstant tyrimais įrodytą skirtingose kalbose funkcionuojančių tos pačios (tarptautinės) šaknies žodžių semantikos skirtumus, reikia pažymėti, kad ta semantika nėra pastovi, nes tarptautinių žodžių reikšmės nuolat keičiasi. Todėl reikia tirti šių pokyčių priežastis ir ypatumus.

Norint išaiškinti daugiareikšmių tarptautinių žodžių, vartojamų administracinėje kalboje, semantikos pokyčius, buvo palyginti jų reikšmių apibūdinimai skirtingu metu išleistuose tarptautinių žodžių žodynuose (tarpai tarp jų leidimų ilgesni nei 10 metų).

Patikrinus 100-o administracinėje kalboje vartojamų tarptautinių daugiareikšmių žodžių, kurių reikšmės tarptautinių žodžių žodynuose (TTŽ 1985, 2001, 2013) pateikiamos skirtingai, straipsnius, gauti tokie rezultatai: lyginant TTŽ 1985 ir 2001 leidimus, matyti, kad vėlesniame TTŽ 2001 leidime žodžių straipsniuose daugiau po vieną reikšmę nurodoma 57-ių žodžių straipsniuose (pvz., *abonementas, adaptacija, ciklas, ekranas, elementas, identifikacija, kandidatas*,

³ Tiesa, netikrųjų vertėjo draugų (netikrųjų atitikmenų) sąvoka platesnė: jie gali būti ir leksiniai, ir gramatiniai, tai tokie dviejų kalbų reiškiniai, kurių forma panaši, bet reikšmės skiriasi.

perpektyva, periodas, pozicija, portfelis, programa), 13-os žodžių (pvz., *dispozicija, galerija, kodeksas, kolektorius, koordinacija, produktas*) pateikiama daugiau po dvi reikšmes, 7-ių (pvz., *fiksacija, kanalas, klasė, klasteris, komentaras*) daugiau po 3 reikšmes. Lyginant TTŽ 2001 ir TTŽ 2013, pastarajame 35-ių žodžių (pvz., *amortizacija, akumuliacija, analogija, bazė, biuletenis, centras, fikcija, kapitalas, klasifikatorius, kodas, konkurencija, konsultacija, kontekstas*), pateikta daugiau po vieną reikšmę, po dvi – 8-ių (pvz., *galerija, hibridinis, kanonas, kategorija, klasė, komitetas, komplektas, kultūra*), po tris – 5-ių (*domenas, funkcija, konsolidacija, konstitucija, lyderis*). Rasti 7 atvejai, kai vėlesniame leidime žodžių reikšmių pateikta mažiau nei ankstesniuose, iš jų tik vienas atvejis (*komitetas*) TTŽ 2001 leidime, kiti (*komanda, konfigūracija, kontingentas, pozicija, prioritetas, profilis*) – TTŽ 2013 leidime

Palyginus TTŽ 1985, TTŽ 2001 ir TTŽ 2013 leidimuose pateiktas tarptautinių žodžių reikšmių apibrėžtis, matyti aiškus semantikos pokytis – lietuvių kalboje daugiareikšmių tarptautinių žodžių reikšmių daugėja. Pvz.: žodžio *barometras* TTŽ 1985 leidime pateikta viena reikšmė „prietaisas atmosferos slėgiui matuoti“, o TTŽ 2001 ir TTŽ 2013 nurodytos dar dvi naujos reikšmės „2. ek. apibendrinantis statistinis rodiklis, rodantis bendrą ekonomikos ir ūkinės veiklos būklę“ ir „3. tai, kas greitai ir aiškiai rodo kitimą, svyravimą (pvz., viešosios nuomonės)“; žodžio *bankas* TTŽ 1985 duotos dvi reikšmės⁴, o TTŽ 2001 ir 2013 leidimuose šio žodžio straipsnis papildomas dar viena specialiąja reikšme „vieno tipo objektų (kompiuterio programų, duomenų, perpilti skirto kraujo) sanauja, skirta naudoti ir nuolat papildoma“. Kai kur nurodomos ir perkeltinės reikšmės, pvz.: TTŽ 2001 leidime šalia kitų reikšmių pateikiama žodžio *dialogas* perkeltinė reikšmė „nekonfliktiškas valstybių, organizacijų, asmenų bendravimas, tarimasis, aiškinimasis, svarstymas“, o TTŽ 2013 apibrėžiama perkeltinė žodžio *bufėris* reikšmė „tai, kas sudaro tarpinę grandį, silpnina prieštarvumą ir pan.“.

Tais retais atvejais, kai naujai leidžiamuose žodynuose pateikiama mažiau tarptautinių žodžių reikšmių, jomis žymimas išplėstas denotatas, pvz.: TTŽ 2001 nurodomos 4 žodžio *prioritetas* reikšmės⁵, o TTŽ 2013 pateikiama tik viena reikšmė su atspalviu „pirmumas, pirmenybė; svarbiausias dalykas“. Tiesa, A. Gudavičius (2013: 72) pripažįsta, kad reikšmė neturi griežtų ribų, todėl ir daugiareikšmių žodžių pateikimas žodynuose nėra nuoseklus. Dėl reikšmės

⁴**barometras** 1 spec. ek. institutas, kuris telkia laikinai laisvas lėšas, teikia kreditą, tarpininkauja atliekantiems piniginius atsiskaitymus, reguliuoja pinigų cirkuliaciją, leidžia apyvartoti pinigus, vertybinius popierius, atlieka su jais susijusias operacijas; 2 kai kuriuose lošimuose – statoma, sudedama pinigų suma, iš kurios lošama.

⁵**prioritetas** 1 ko nors pirmumas (dažn. laiko atžvilgiu; pvz., atradėjo, išradėjo prioritetas); 2 pirmenybinė kokio nors akto, įstatymo, nuostatų, taisyklių reikšmė; 3 eiliškumas, kuriuo vykdomos operacijos, procesai, skirstomi ištekliai; 4 pirmenybė; tai, kas laikoma svarbiausiu dalyku.

ribų neapibrėžtumo dažni atvejai, kai aiškinamuosiuose žodynuose skiriasi tų pačių ar analogiško turinio žodžių traktavimas – pateikiamas nevienodas reikšmių skaičius.

Išnagrinėjus tarptautinių žodžių žodynuose užfiksuotas naujas žodžių reikšmes, matyti, kad jos arba yra šalutinės tiesioginės, nes reikalingos specifiniams siauroje srityje žinomiems dalykams pavadinti (neretai tai būna terminai), arba yra platesnės perkeltinės.

TARPTAUTINIŲ ŽODŽIŲ SEMANTIKOS POKYČIŲ ADMINISTRACINĖJE KALBOJE YPATUMAI

Ankstesniame skyriuje yra aptarti administracinėje kalboje vartojamų tarptautinių žodžių semantikos pokyčiai, užfiksuoti žodynuose, tačiau pirmiausia naujos tarptautinių žodžių reikšmės įsitvirtina vartosenoje ir tik tada patenka į žodynus. Toliau aptarsime tarptautinius žodžius, administracinėje kalboje (ir lietuviškuose, ir verstiniuose dokumentuose) vartojamus naujomis, žodynuose neapibrėžtomis reikšmėmis.

Pažymėtina, kad administracinėje kalboje tarptautinių žodžių naujų reikšmių randasi, kai reikia pavadinti su reglamentavimo ir administravimo procesais susijusias procedūras ar kitus dalykus. Pavyzdžiui, visuose trijuose tiriamuose žodynuose žodžio *iniciatyva* nurodomos tos pačios dvi reikšmės⁶, tačiau dokumentuose šiuo žodžiu vadinama ir tam tikra procedūra, tam tikras renginys, taip šalia platesnės, abstraktesnės reikšmės atsiranda su ja susijusi konkretesnė, pvz.: *Bendruomeninė organizacija – asociacija, <...> kurios paskirtis – per **iniciatyvas** įgyvendinti viešuosius interesus, susijusius su gyvenimu kaimynystėje* TAR, 2019 09 02, Nr. 13853; *Institucija turėtų bendradarbiauti su kitų susijusių Sąjungos **iniciatyvų** vykdytojais* EUR-Lex, OL L 186, 2019 07 11; *Gimnazija <...> registravosi Švietimo ir mokslo ministerijos ir Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro iniciuotoje **iniciatyvoje** „Atverk duris vasarai“* TAR, 2019 04 16, Nr. 6216.

Kitas panašus pavyzdys – žodis *schema*, kurio tiriamuosiuose žodynuose nurodytos taip pat dvi reikšmės⁷, administracinėje kalboje įgyja dar vieną – taisyklių ar procedūrų rinkinio reikšmę, pvz.: *nacionalinė kibernetinio saugumo sertifikavimo **schema** – išsamus taisyklių, techninių reikalavimų, standartų ir procedūrų, kuriuos parengė ir priėmė nacionalinė valdžios institucija, rinkinys* EUR-Lex, OL L 151, 2019 06 07; *Pagal šį dekretą ūkio subjektai <...> gali dalyvauti*

⁶**iniciatyva** 1 ryžtas, noras veikti; sumanymas, kokios nors veiklos pradėjimas; sugebėjimas savarankiškai imtis ką atlikti 2 vadovaujamasis vaidmuo, aktyvumas, pirmavimas ką nors darant, vykdamas TTŽ 2013.

⁷**schema** 1 statinio, įrenginio, prietaiso ar jo dalių, elementų ir jų tarpusavio ryšio apibendrintas grafinis vaizdas, kuriuo aiškinama statinio, įrenginio, prietaiso pagr. idėja, jo veikimo principai; 2 bendriausi ko nors bruožai; metmenys TTŽ 2013.

savanoriškose schemose, dėl kurių priimamas biodegalams taikytinas sprendimas pagal Direktyvos 98/70/EB 7c straipsnio 4 dalies antrą pastraipą EUR-Lex, generalinio advokato išvada, 2018 03 16.

Tokios šalutinės žodžių reikšmės aiškiai siejasi su pagrindinėmis, nes turi tą pačią semą ir todėl lengvai prigyja vartosenoje, kadangi kalbos vartotojams nekyla abejonių dėl jų sampratos.

Kitai vertintina nauja žodžio *konsultacijos* reikšmė. Pagrindinė žodžio *konsultacija* reikšmė „specialistų patarimas“, tačiau *Kanceliarinės kalbos patarimuose* (toliau – KancKP) dar ir nurodomas ir „pasitarimas“, o *NATO terminų žodyne* šis žodis apibrėžiamas kaip keitimasis nuomonėmis tarp aukščiausiųjų Aljanso institucijų ir valstybių narių bei diskusijos derinant pozicijas ir formuluojant rekomendacijas visiems rūpimais klausimais (TB).

Taigi lietuvių kalboje žodis *konsultacija* mėgina įsitvirtinti reikšme „tam tikra teisėkūros proceso dalis“. Tokia konsultacija apima keitimąsi nuomonėmis, diskusijas, pozicijų derinimą ir rekomendacijų rengimą, o tai galima apibūdinti labiau kaip pasitarimą, o ne kaip specialistų patarimų teikimą; plg. ir pavyzdį iš teisės akto: ***Konsultacijų procedūros rezultatai skelbiami viešai*** EUR-Lex, OL L 321, 2018 12 17. Su šiuo žodžiu vartojami tokie sudėtiniai terminai kaip *viešosios konsultacijos* ir *konsultacijos su suinteresuotaisiais asmenimis*, viename iš teisės aktų pateikiama tokia termino *viešojo konsultacija* apibrėžtis – *Komisijos veiklos viešumą užtikrinantys veiksmai, kuriais sudaromos sąlygos suinteresuotiems asmenims per Komisijos nustatytą protingumo kriterijų atitinkantį terminą Komisijos nustatytu būdu pateikti pastabas, pasiūlymus, nuomonę ir (ar) išvadas dėl Komisijos priimamo teisės akto projekto* TAR, 2019 01 10, Nr. 337. Dar plg. *Parengti šių dokumentų projektai, suorganizuotos viešosios konsultacijos Lietuvos regionuose dėl visos dienos mokyklos koncepcijos ir ugdymo organizavimo modelių įgyvendinimo* TAR, 2018 03 28, Nr. 4679; *Pasirengimas įgyvendinti nacionalinę viešojo valdymo reformą – tai nacionalinės viešojo valdymo reformos etapas, kurio metu <...> vykdomos viešosios konsultacijos, nustatomos valstybės politikos srities probleminės sritys ir jų tobulinimo veiksmai* TAR, 2018 01 02, Nr. 66; ***Viešųjų konsultacijų metu pateiktos visuomenės atstovų nuomonės daugiausia dėl šių baigiamojo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo aspektų*** TAR, 2018 10 04, Nr. 15798.

Problemų kyla dėl to, kada aptariamasis terminas gali būti žymėti ir viešai skelbiamus specialistų patarimus, pvz.: ***Viešojo konsultacija – Inspekcijos darbuotojo parengta ir su Inspekcijos direktoriumi ar jo įgaliotu asmeniu suderinta ir paskelbta informacija oficialioje Inspekcijos interneto svetainės skiltyje „Viešosios konsultacijos“*** TAR, 2019 03 08, Nr. 3884.

Kadangi teisėkūros procedūra yra reikšminga teisės aktų rengimo dalis, ją būtina įvardyti, o tam vartojamas ir kitas sudėtinis terminas, kurio pagrindinis žodis yra tos pačios šaknies hibridas su lietuviška priesaga *konsultavimasis*, juo labiau, kad aktyviai vartojamas ir

veiksmažodis, iš kurio šis vedinys padarytas, pvz.: **Konsultavimasis su visuomene** – teisėkūros iniciatyvas pareiškiančių, teisės aktų projektus rengiančių, teisės aktus priimančių ir (ar) teisinio reguliavimo stebėseną atliekančių subjektų veiksmai, apimantys teisėkūros iniciatyvų, teisės aktų projektų pateikimą visuomenei susipažinti, informavimą apie atliekamą teisinio reguliavimo stebėseną, taip pat gautų asmenų pasiūlymų įvertinimą ir šio įvertinimo rezultatų paskelbimą TAR, Valstybės žinios, 2012 09 22, Nr. 110-5564; Vadovaujantis Teisėkūros pagrindų įstatymo 7 straipsniu, numatoma, kad baigiamojo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo metu bus **konsultuojamasi su visuomene** TAR, 2018 10 04, Nr. 15798.

Administracinėje kalboje reikalingi specifinės, būtent šiai veiklos sričiai būdingas reikšmes turintys žodžiai, tarp jų ir žymintys įvairius administravimo ar reglamentavimo veiksmus. Šiuo tikslu iš kitų kalbų skolinamos naujos tarptautinių žodžių reikšmės, kurios tose kalbose jau yra įprastos. Pavyzdžiui, TTŽ 2013⁸ nurodoma, kad lietuvių kalboje žodis *autorizacijavartojamas*, kai kalbama apie autoriaus teises ar apie teises, kurios suteikiamos asmeniui tam tikrose kompiuterinėse sistemose, tačiau teisės aktuose šiuo žodžiu vadinamas specifinis teisės tiekti į rinką ir naudoti chemines medžiagas nustatymas, pvz.: **autorizacija** – *teisės tiekti biocidą į rinką suteikimas ir jo naudojimo tvarkos nustatymas* TAR, Valstybės žinios, 2002 08 09, Nr. 79-3361; *Paviršiams, įrenginiams, patalpoms ir rankoms dezinfekuoti gali būti naudojami biocidiniai produktai, kuriems turi būti išduotas galiojantis autorizacijos liudijimas* TAR, 2019 09 09, Nr. 14350. Beje, IATE pateikta ir daugiau sudėtinių terminų, į kurių sudėtį įeina nauja reikšme vartojamas šis tarptautinis žodis: *autorizaciją suteikianti įstaiga, autorizacijos nuostata, autorizacijos procedūra, paraiška autorizacijai gauti, pareiškėjas autorizacijai gauti; autorizacijos prioriteto suteikimas*. Žodžio *autorizacija* nauja reikšmė administracinėje kalboje atsirado ne atsižvelgus į šio tarptautinio žodžio vartojimo tradiciją lietuvių kalboje, o remiantis tuo, kad anglų kalboje žodis *authorisation* vartojamas bet kokių teisių suteikimo reikšme.

Kitas administracinis veiksmas apibūdinamas žodžiu *notifikacija*. TTŽ 2013 šis žodis apibrėžiamas kaip vienos valstybės pranešimą kitai apie savo nusistatymą vienu ar kitu tarptautiniu klausimu; administracinėje kalboje aptariamasis žodis vartojamas ir siauresne reikšme – griežtai nustatytai pranešimo (paskelbimo) procedūrai apibūdinti, taip pat dokumentui, kuriuo įforminamas tas pranešimas, pavadinti, pvz.: <...> *teikiami SGDTĮ pakeitimai 2018 m. liepos mėn. notifikuoti Europos Komisijai, prieš tai išankstinės notifikacijos derinimo metu juos suderinant su Europos Komisijos Konkurencijos generaliniu direktoratu* TAR, 2018 10 15,

⁸ TTŽ 2013 nurodytos tokios reikšmės: 1 autoriaus leidimas versti ar leisti jo knygą; 2 autoriaus aprobuotas knygos vertimas; 3 *komp.* tam tikrų teisių suteikimas asmeniui arba programai atlikti kai kuriuos veiksmus duomenų apdorojimo sistemoje.

Nr. 16211; *Jeigu **notifikacijos** galiojimas apribojamas, laikinai sustabdomas arba panaikinamas, arba kai **notifikuotoji** įstaiga nutraukia veiklą, **notifikuojančioji** valstybė narė imasi tinkamų priemonių siekdama užtikrinti, kad tos įstaigos bylos būtų perduotos tvarkyti kitai **notifikuotajai** įstaigai* EUR-Lex, OL L 170, 2019 06 25;

*Konvencijos nuostatų lankstumas ir aiškumas užtikrinamas kiekvienos valstybės ir jurisdikcijos, pasirašančiomis Konvenciją, pateiktomis išlygomis, alternatyvomis ir **notifikacijomis** – pranešimais apie egzistuojančias dvigubo apmokestinimo išvengimo sutarčių nuostatas, kurios bus modifikuojamos šia Konvencija* TAR, 2018 01 29, Nr. 1278; <...> *nustatyti, kad tarpvalstybinio atliekų pervežimo garantijų derinimo dokumentai, **notifikacija**, vežimo formos ir informacija apie atliekų išvežimą pagal supaprastintas procedūras turi būti teikiami elektroniniu būdu* TAR, 2017 05 05, Nr. 7671.

Notifikacija pavartojama ir platesne reikšme, kalbant ne apie tarptautinius santykius, o apskritai apie oficialių sprendimų paskelbimo (pranešimo) aktą, pvz.: *teismo sprendimo paskelbimas ir įteikimas byloje dalyvaujančiam asmeniui – teismo sprendimo **notifikacija**, yra svarbus procesinis veiksmas, nuo kurio priklauso teismo proceso teisėtumas* TAR, 2016 12 12, Nr. 28650. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad IATE duomenų bazėje yra 46 sudėtiniai terminai su anglų kalbos žodžiu *notification* ir 44 atvejais pateiktas arba lietuviškas atitikmuo *pranešimas*, arba jo giminiški žodžiai, dar yra du vienetiniai atvejai *įteikimas* ir *leidimas*.

Žodžio validacija tarptautinių žodžių žodynuose nėra, bet TB apibrėžiamas kaip veiksmas, kuriais įrodoma, kad procedūra, procesas, įrenginys, žaliava, metodas ar sistema yra tinkami numatytiems rezultatams gauti. Tokia reikšme pavartojamas ir administracinėje kalboje, pvz.: **Validacija** – *dokumentais pagrįsta programa, kuria, užtikrinant didelį patikimumą, įrodoma, kad taikant konkretų procesą, metodą ar sistemą bus nuosekliai gaunami iš anksto nustatytus priėmimo kriterijus atitinkantys rezultatai* EUR-Lex, OL C 95, 2015 03 21; *Šiame skyriuje data, kai užsakovui buvo pateiktas pranešimas pagal šio straipsnio 2 dalį, laikoma paraiškos **validacijos** data* EUR-Lex, OL C 408, 2017 11 30; *Turi būti atlikta patalpų ir jose naudojamos įrangos, kurios turi lemiamos įtakos gaminamų produktų kokybei, kvalifikacija ir **validacija*** TAR, 2018 03 27, Nr. 4615.

Verifikacija yra kompiuterijos terminas, tačiau administracinėje kalboje žinoma ir nauja jo reikšmė „patikra, tikrinimas“, pvz.: *Pasikeitus BE [branduolinės elektrinės] projekto duomenims, jų validacija ir **verifikacija** turi būti įvertinta ir atnaujinta, jei toks duomenų pasikeitimas gali turėti įtakos jų **verifikacijos** ar validacijos rezultatams* TAR, 2018 03 27, Nr. 4638; *Apie suplanuotus periodinius patikrinimus turi būti pranešta Nacionalinei vaistų **verifikacijos** organizacijai likus ne mažiau kaip 10 darbo dienų iki numatyto patikrinimo* TAR, 2019 03 26, Nr. 4616; *Bus atlikta išverstų klausimų **verifikacija** naudojant vadinamąjį apklausų kokybės*

prognozavimo instrumentą TAR, 2019 04 04, Nr. 5505. IATE kaip anglų kalbos žodžio *verification* atitikmenys nurodoma *patikra* ir *(pa)tikrinimas*.

Šalia specifinius administracinei kalbos vartojimo sričiai būdingus dalykus žyminčių naujų tarptautinių žodžių reikšmių šioje kalbos atmainoje matyti kitokių tarptautinių žodžių semantikos pokyčių. Pavyzdžiui, anksčiau žodis *startas* buvo vartojamas tik kaip sporto ar aviacijos terminas, dabar jis tampa visuotinai vartojamas, taip pat ir administracinėje kalboje, plg.: *Pedagogai <...> interpretuoja vaikystę kaip mokymosi visą gyvenimą sėkmingą **startą*** TAR, 2018 06 28, Nr. 10747; *2018 m. duotas **startas** atsinaujinančios energetikos plėtrai – žaliosios energetikos aukcionai bus pradėti rengti jau 2019 m. rugsėjį* TAR, 2019 03 28, Nr. 4851; *Ugdymo turinys bus vertinamas, koreguojamas, derinamas bei sudaromos visiems vaikams lygios ugdymo(-si) **starto** galimybės* TAR, 2019 11 22. Vartojamas ir iš šio tarptautinio žodžio padarytas hibridinis veiksmažodis *startuoti*, pvz.: *Nuo 2020 m. **startuos** nauja tvarka, kai savivaldybėms, kuriose vidutinis atlyginimas augo sparčiausiai (kurios geriausiai kovos su šešėliu), bus suteikiama papildoma paskata* TAR, 2018 12 18, Nr. 20692.

Kitas pavyzdys – *standartas*⁹, kurio TTŽ 2013 nurodytų reikšmių denotatai yra tam tikrų vartojimo sričių arba specifiniai tipinius pavyzdžius pateikiantys dalykai, gali būti ir tam tikri normas nustatantys dokumentai, o administracinėje kalboje šis žodis vartojamas ir platesne reikšme, atitinkančia anglų kalbos žodžio *standard* reikšmę „norma“, kai norma suprantama ne tik kaip ta, kuri užfiksuota dokumentuose, bet kaip visuotinai pripažinta. Iš vartosenos pavyzdžių matyti, kad ta norma gali būti suvokiama kaip kintantis dydis, nes gali būti ir aukštesnė, ir aukščiausia, pvz.: *Pareiškėjo nuomone, šiuo atveju veiklos **viešumo standartai** išvis negali būti taikomi, nes <...> surinkti duomenys yra atliekamo ikiteisminio tyrimo medžiaga, kuri yra nevieša pagal įstatymą* TAR, 2019 10 25, Nr. 16937; *Valdybos narys privalo <...> vadovautis **aukščiausiais moralės standartais** ir visada veikti Bendrovės interesais* TAR, 2019 11 15, Nr. 18354; *Toks Alkoholio kontrolės įstatymo nuostatų aiškinimas teismų praktikoje grindžiamas poreikiu užtikrinti <...> būtinumą tokį produktą pardavinėjančiam subjektui laikytis **aukštesnių atidumo ir rūpestingumo standartų**, kad nebūtų padaryta žala žmogaus sveikatai ir gyvybei* TAR, 2019 12 05, Nr. 19562.

⁹ **standartas** 1 standartizacijos dokumentas, nustatantis normas, taisykles ir reikalavimus produkcijai, metodams, sąvokoms, simboliams arba kt. objektams; 2 tipinis pavyzdys, atitinkantis tam tikras kokybės, chem. sudėties, fizik. savybių, mato, masės ir kt. sąlygas; 3 **aukso standartas** ekon. auksu padengtų pinigų sistema, kurioje pinigus galima pakeisti į auksą; valiutos kursas, išreikštas auksu kiekiu TTŽ 2013.

TTŽ 2013 žodis *segmentas* žymi atskirų mokslo sričių sąvokas, nurodomos jo specialiosios reikšmės¹⁰, tačiau atsižvelgiant į jo pirminę reikšmę lotynų kalboje (*segmentum* – atkarpa) šis žodis pradėtas plačiai vartoti ir administracinėje kalboje įvairioms visumos dalims pavadinti, pvz.: *Potencialių klientų skirstymas į segmentus: privatūs klientai (fiziniai asmenys) ir verslo klientai (juridiniai asmenys)* TAR, 2019 07 03, Nr. 10920; *Struktūriniai ūkio ar jo segmentų pokyčiai <...> tikėtini tik tuo atveju, jeigu stiprės tie ūkio sektoriai ar jo segmentai, kurie, sparčiai augdami, gali kurti vis didesnę pridėtinę vertę* TAR, 2019 07 30, Nr. 12537; *Platesnio masto ir (ar) tarptautinis renginys – įvairių tematikų renginys, orientuotas į įvairius plačios auditorijos segmentus* TAR, 2019 08 30, Nr. 13781. Šio žodžio įsitvirtinimą liudija ir plintantys giminiški žodžiai *segmentacija, segmentuoti, segmentavimas*.

Perimama ir tokių reikšmių, kurios visiškai neįprastos (svetimos lietuvių kalbai), čia per netikslius vertimus paplito abejotinos vertės terminas *ekscelencijos centras*, pvz.: <...> *Sprendžiant šį iššūkį, svarbus Lietuvos narystės tarptautinėse MTEP infrastruktūrose palaikymas ir skatinimas, <...> aukšto tarptautinio lygio ekscelencijos centrų (ekscelencijos centras Bendrajame veiksmų plane suprantamas, kaip mokslinių tyrimų centras <...>, turintis kritinę mokslo potencialo masę ir vykdančias aukšto lygio mokslinius tyrimus, leidžiančius spręsti visuomenei aktualias problemas ir kurti inovacijas, <...>) kūrimas* TAR, 2016 05 26, Nr. 14097; <...> *kuriant aukšto tarptautinio lygio ekscelencijos centrų Lietuvos mokslo ir studijų institucijose infrastruktūrą <...> siekiama sukurti kritinę masę turinčius ir aukščiausio lygio MTEP veiklą vykdančius MTEP centrus Lietuvoje* TAR, 2019 12 05, Nr. 19591. Lietuvių kalboje *ekscelencijos centras* sunkiai suprantamas žodžių junginys, nes *ekscelencija* TTŽ 2013 apibūdinama kaip aukštų dvasininkų, valstybės pareigūnų titulavimas kreipiantis arba kaip diplomatinės kalbos kreipinys į užsienio vyriausybės vadovus ir narius. Anglų kalboje šio tarptautinio žodžio denotatai yra visai kiti, plg. *excellence* 1. meistriškumas; 2. pranašumas (ALKŽ). Kaip sinoniminis *ekscelencijos centro* atitikmuo vartojamas *kompetencijos centras* (dar žr. IATE).

Kyla abejonių ir dėl kitų žodžių naujų reikšmių. Pavyzdžiui, žodis *akademikas*¹¹ pradėtas vartoti lietuvių kalboje neįprasta reikšme, pvz.: *Šalys skatina studentų, tyrėjų ir akademikų mainus pagal esamas programas* EUR-Lex, OL L 337I, 2016 12 13; *Komisija taip pat sudarė įvairių suinteresuotųjų subjektų grupę Reglamento įgyvendinimo klausimais, kurių sudaro pilietinės visuomenės ir verslo atstovai, akademikai ir srities specialistai* EUR-Lex, Komisijos komunikatas

¹⁰**segmentas** 1 *kalbot.* teksto (šnekos) atkarpa tarp pauzių; 2 *biol.* vienas iš daugelio panašių dalių (narelių); 3 *techn.* pasikartojanti įrenginio, konstrukcijos, statinio dalis; 4 *mat.* uždaras intervalas, intervalas, kuriam priklauso ir galinės vertės TTŽ 2013.

¹¹**akademikas** 1 tikrasis mokslų akademijos narys; 2 filosofas idealistas (Platono įkurtos akademijos atstovas) TTŽ 2013.

COM/2018/043 final, 52018DC0043; <...> *palaikyti ryšius šiais klausimais su plačia regiono mokslininkų, politikos formuotojų ir akademikų bendruomene ir gauti iš jų informacijos apie perspektyvas bei įžvalgas* <...> EUR-Lex, OL L 149, 2019 06 07. Ir vėl aiškėja to paties žodžio denotatų lietuvių ir anglų kalbose neatitiktis, anglų kalboje *academic* gali žymėti ir akademinį, ir akademišką, ir mokslo, ir mąstantį, ir dėstytoją (ALKŽ). Būtent pastarąja reikšme ir vartojamas žodis *akademikas*, jį galima pakeisti *dėstytoju* ar *akademinės bendruomenės nariu*.

IŠVADOS

Tarptautinių žodžių semantikos pokyčiai yra neišvengiami, tačiau jie vyksta pamažu. Tai matyti palyginus tarptautinių žodžių žodynų, tarp kurių leidimų yra didesnis nei 10 metų tarpas, duomenis: daugiausia fiksuojama atvejų, kai įsitvirtina viena nauja žodžio reikšmė.

Ryškėja tokios tarptautinių žodžių semantikos pokyčių kryptys: 1) pagal bendrąją pagrindinę derinamos šalutinės specialiosios reikšmės; 2) tarptautiniai žodžiai, jau įsigalėję specialiomis, konkretesnėmis reikšmėmis, pradeda žymėti išplėstą denotatą ir paprastai įgyja naują perkeltinę reikšmę, pvz., *segmentas*, *startas*.

Administracinėje kalboje randasi naujų tarptautinių žodžių reikšmių, kurių reikia pavadinti šiai kalbos vartojimo sričiai būdingiems dalykams – administravimo ir reglamentavimo procedūroms, veiksams ir pan. (pvz., *iniciatyva*, *schema*, *autorizacija*).

Kai naujos šalutinės tiesioginės ar perkeltinės tarptautinių žodžių reikšmės aiškiai siejasi su pagrindinėmis, jos lengvai prigyja vartosenoje, nes kalbos vartotojams nekyla abejonių dėl jų sampratos.

Abejonių kelia tokios naujų tarptautinių žodžių reikšmės, kurių sąsąją su pagrindine žodžio reikšme lietuvių kalboje sunku pagrįsti (pvz., *ekscelencijos centras*). Viena iš priežasčių, kodėl nauja daugiareikšmio tarptautinio žodžio reikšmė kalboje sunkiai prigyja ar net nepriimama, yra ta, kad ji žymi siaurą denotatą, o žodžio reikšmė, žyminti platesnės apimties denotatą, dar nėra paskolinta.

ŠALTINIAI

ALKŽ – B. Piesarskas. *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*. 2004. Vilnius: Alma littera.

EUR-lex – Europos Sąjungos teisės aktų ir kitų viešų dokumentų bazė „EUR-lex“. Prieiga internete: <http://eur-lex.europa.eu/lt/index.htm>.

IATE – Daugiakalbė Europos Sąjungos terminų bazė IATE. Prieiga internete <http://iate.europa.eu/iatediff/switchLang.do?success=mainPage&lang=lt>.

TAR – Teisės aktų registras. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/index>.

TB – Lietuvos Respublikos terminų bankas. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt/>.

TTŽ 1985 – *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ats. red. V. Kvietkauskas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.

TTŽ 2001 – *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ats. red. Algimantas Kinderys. Vilnius: Alma littera.

TTŽ 2013 – *Tarptautinių žodžių žodynas*. Redaktorių taryba: Angelė Kaulakienė ir kt. Vilnius: Alma littera.

LITERATŪRA

Gudavičius A. 2013: Žodžio semantinė struktūra nominacijos požiūriu. – *Filologija* 18, 70–85.

Jakaitienė E. 2010: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

KancKP2007 – *Kanceliarinės kalbos patarimai*, sud. Pranas Kniūkšta. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, internetinis leidimas. Prieiga internete: <http://kanceliariniaipatarimai.lki.lt/>.

Lietuvių kalbos enciklopedija 2008, red. V. Ambrazas. 2-asis patikslintas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Pažūsis L. 2014: *Kalba ir vertimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga internete: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2014_Monografija_Vertimas_ir_kalba.pdf.

Stankevičienė L. 2002: English-Lithuanian Lexical Pseudo-equivalents. – *Kalbotyra* 53(3), 127–136.

Vladarskienė R. 2014: Naujos tarptautinių žodžių reikšmės administracinėje lietuvių kalboje. – *Taikomoji kalbotyra* 3. Prieiga internete: <https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/30>.

Įteikta 201912 10

Priimta 2019 12 30

CHANGES IN THE SEMANTICS OF INTERNATIONAL WORDS IN ADMINISTRATIVE LANGUAGE

The polysemy of words is one of the relevant problems relating to the functioning of international words, because languages usually borrow one or several meanings of a polysemous word rather than all of them. Administrative language, being one of the fields of usage of international words, was selected for the research.

After comparing the definitions of the meanings of international words used in administrative language that are presented in the dictionaries of international words published in 1985, 2001 and 2013, an obvious tendency can be observed – the number of meanings of polysemous international words in the Lithuanian language is growing. The new meanings of international words are secondary literal meanings, which are often required to name something which exists in a narrow field. It is rather common to provide new meanings to international words in administrative language when it is required to name the procedures (e.g. *iniciatyva*, *konsultacija*, *schema*) or actions (e.g. *autorizacija*, *notifikacija*, *sertifikacija*, *verifikacija*, *validacija*) pertaining to regulation and administration processes. Yet another case – the new meanings of international words established in dictionaries are figurative. In rare cases when new dictionaries present fewer meanings of international words, an expanded denotatum is described by them.

The changes in the semantics of international words are unavoidable; when new secondary meanings of words are clearly linked with primary ones, they easily establish themselves in general usage, because language users have no doubt as to how they should be understood. However, such new meanings of international words whose association with the primary meaning in the Lithuanian language is difficult to explain are generally avoided (e.g. *ekscelencijos centras*).

KEYWORDS: international word, semantics, polysemy of words, administrative language.

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

rasuole.vladarskiene@lki.lt